

Vingede Væsener og Retsvidenskab*

HENRIK STEVNSBORG

Engle er *in*, og ikke blot som led i det almindelige boom i metafysik og mystik. Også mindre eksotiske videnskaber vier vingede væsener opmærksomhed. Det gælder ikke mindst filosofien.

Engel kommer af det græske *angelos*. Det vil sige budbringer, og det er denne budbringer-funktion, en italiensk filosof som Massimo Cacciari, p.t. borgmester i Venedig, lægger vægten på i sin bog om »L'Angelo necessario« (Den nødvendige engel) fra 1992. For Cacciari står englen som symbol på det vilde, intuitive gæt og på den inspiration, der kommer udefra – eller oppefra – og dermed frisætter fantasien.

Den ustandseligt medieaktuelle franske filosof Michel Serres har ligeledes syslet med engle. I 1993 udsendte han en overdådigt illustreret billedbog med titlen »La légende des anges« (Legenden om Englene). Serres er medlem af Det franske Akademi og beklæder professorater i både Paris og Stanford. Han skrev i 1968 disputats om det tyske universalgeni G.W. von Leibniz, og som Leibniz sprænger Serres faggrænser. Med sin *applikation* konfronterer han metodisk ét vidensfelt med et andet – gerne på provokerende måde. I englebogen fundrer Serres eksempelvis over fotografiet af en afrakket træstamme i et typisk mellem-

amerikansk slumkvarter. Er dét mon Kundskabens Træ? Eller hvad med billedet af en sfinxagtig statue fra Assyrien, et menneskehovede på en krop af diverse dyredele? Sådanne statuer kendes som *keruber* og stod opstillet i oldtidens templer og paladser. Heroverfor placerer Serres billedet af en moderne motorvejsudfletning og konkluderer, at både kerub og autostrada skal lede os på rette vej.

Michel Serres' englelegende har iøvrigt form af en, noget springende, samtale mellem to mennesker, der mødes en tilfældig dag i Charles-de-Gaulle-lufthavnen i Paris. Dialogen forholder sig til fænomenet, som det giver sig til kende i skyformationer og vindpust. Men englene anskues samtidig fra mere uortodokse synsvinkler. Thi Serres ser engle overalt, hvor der kommunikeres. De er postbudet. Flyvemaskinen. Netværket i cyberspace.

Englene har således fået tildelt en universel rolle som formidlere og budbringere, ja, de fremstår nærmest som selve de svimlende tvetydige 1990'eres metafor. Denne englefascination hænger utvivlsomt sammen med en egenskab ved figuren, som den østrigske digter Rainer Maria Rilke har skarpt blik for: »Jeder Engel ist schrecklich«. Enhver engel er skrækkindjagende.

* Artiklen bygger på et causeri, holdt den 24. november 1994 for de Ph.D.-studerende ved Det juridiske Fakultet, Københavns Universitet.

Der er Lysets Engel; men der er også de faldne engle. Der er altid Satan; den Satan som var fuldkommen blandt engle og ikke desto mindre – eller måske netop derfor – valgte at blive den ondeste skabning. Englebegrebet er med andre ord højst ambivalent. Det samtænker det Onde og det Gode.

Dualismen godt/ondt er jo ingeniørlunde retsvidenskaben fremmed. Ændringer i uddannelsesbekendtgørelse og studieordninger kunne meget vel tænkes at gøre Etik til obligatorisk pensum for fremtidens jurister. Men faktisk rummer uddannelsen allerede elementer med rødder direkte tilbage til et forskningsmiljø, hvor studiet af retten var uløseligt forbundet med studiet af englene.

I dag undervises der som bekendt i fire Almene Fag på den juridiske bacheloruddannelse: Ret og Samfund, Retssociologi, Almindelig Retslære samt Retshistorie. De to førstnævnte gjorde deres entré med ændringen af studieordningen i 1987, hvorefter den studerende – som det hedder i betænkning nr. 1062 om en reform af den juridiske kandidatuddannelse – skal indføres »i de forskellige synsvinkler, der i andre samfundsvidenskaber anlægges på de retlige fænomener«. Desuden præsenteres hun/han for såvel den *genetiske* som den *operationelle* retssociologi. Også Retslæren og Retshistorien bidrager til at give de jurastuderende »visse elementære, ikke-specifikt juridiske kundskaber og færdigheder, som kan bibringe dem en almen forståelse af retsreglernes økonomiske, sociale, politiske og ideologiske baggrund og virkninger« – hvilket har været de to fags opgave i 175 år.

Den store studiereform af 26. januar 1821 gav jurister monopol på ethvert »kon-

geligt eller offentligt embede, hvortil udfordres kundskab om lov og ret«, og reformen indførte samtidig et nyt eksamensfag ved navn Dansk Lovhistorie, inspireret af den samtidige Historiske Skole i Tyskland. Skolens førstemand, Friedrich Carl von Savigny, er endnu berømt for sine prægnante udsagn om, at retten beror på »innere stillvirkende Kräfte«, indre, stillevirkende kræfter, og at den gror ud af selve folkets sjæl, ikke af lovgivers vilkårlige initiativer. Derfor koncentrerede Den historiske Skole sig om at give en retsvidenskabelig, d.v.s. en historisk og systematisk, behandling af den uskrevne ret. Og derfor omdøbte den første professor i faget herhjemme, Janus Lauritz Andreas Kolderup-Rosenvinge, i 1832 sin lærebog fra en lovhistorie til en retshistorie.

Ved siden af Retshistorien læstes der Almindelig Retslære efter 1821-studieordningen. Matthias Hastrup Bornemann skriver i *sin*, ufuldendte, lærebog fra 1832 straks i allerførste sætning: »Den almindelige Retslære eller Naturretten ...«. Derved signalerede fagets professor, at nok var navnet nyt; men reelt var der tale om et fag, som havde stået på læseplanen i 100 år.

Ved ændringen af Københavns Universitets fundats i 1732 blev der oprettet en lærestol i *Jus Naturae et Gentium* samt *Jus Publicum*, d.v.s. Naturret, Folkeret og Statsret. 1734 besattes professoratet med Andreas Hojer, en dreven universitetspolitiker, som satte sit fingeraftryk på den studieordning, der indførtes i 1736 »på det justitsen ved retvise og bekvemme rettens betjente og prokuratorer desbedre kan blive plejet«. Til det formål skabtes den juridiske embedseksamen. Nu skulle der uddannes cand.jur.'er – »latinske jurister« i datidens sprogbrug. Samtidig tilrettelagdes en kort

uddannelse for de »danske jurister«, de der ikke beherskede de lærdes sprog latin. Med 1736-reformen blev Naturret gjort til et hovedfag for såvel »de latinske« som »de danske« studerende. Elementer af dansk ret indgik ligeledes i begge uddannelser. Men for at blive kandidat skulle man desuden kunne Romerret.

I Reformationuniversitetets fundats fra 1539 betragtedes Romerret og jura som synonyme. Der var dog kun få, der studerede retsvidenskab i denne periode, og forelæsninger, disputereøvelser og repetitioner fungerede i vid udstrækning som et supplement til læsningen af historie og politik på Det filosofiske Fakultet. Primært rettede den romerretlige undervisning sig dog mod teologerne, der herigennem stiftede bekendtskab med *Institutiones* i den østromerske kejser Justinians destillat af den romerske ret, lovbogen *Corpus Iuris Civilis*, fra 529-534. *Institutiones* er en begynderbog i Romerret og som sådan egnet læsestof for ikke-jurister. Trykt tæt og tospaltet fylder den et halvhundredesider.

Justinians *Institutiones* genfindes helt tilbage i statutterne for Det juridiske Fakultet ved Københavns Universitets oprettelse i 1479. Men dengang var pensum anderledes frygtindgydende, idet flere dele af *Corpus Iuris Civilis* inddrog. Det drejede sig om *Codex*, kejserlige forordninger; og det drejede sig navnlig om *Digesterne*, som med systematiserede uddrag af klassiske, romerske retsvidenskabelige fremstillinger er selve kernestykket i *Corpus Iuris*. I en moderne udgave med engelsk paralleltekst når *Digesterne* op på 1877 sider med meget småt tryk.

Hverken Reformationuniversitetet eller Middelalderuniversitetet skelnede skarpt mellem de dogmatiske jurafag og de »blø-

de«, almentdannende. Romerret betragtedes som *ratio scripta* – som den skrevne fornuft – og kunne derfor tjene som et kursus i etik. Hér lød det ikke cirkulært, at jurister »skal respektere de inden for faget alment accepterede krav til godt fagligt arbejde« – som der står i den ellers så berømmede betænkning om »Fagligt etiske principper« fra 1993. Der var anderledes vingesus over de krav til *ethos*, som blev formuleret, da den tidlige, moderne stat fik behov for professionelle administratorer. Idealet af en embedsmand var den, der – foruden at være from, ærbar og ubestikkelig – havde kvalifikationer inden for fremmede sprog, retorik, historie og jura.

Romerretten var kun et ud af to juridiske søjlefag ved det ældste universitet. Det andet var den katolske kirkeret, Den kanoniske Ret. Lærebogsmaterialet til kirkeretten bestod af fire retssamlinger: *Gratians Dekret* fra ca. 1140, *Liber Extra* fra 1234, *Liber Sextus* fra 1298 samt *Clementinae* fra 1317. Sammen med en række pavelige beslutninger, de såkaldte *Extravagantes*, blev hele dette stof i 1582 samlet i et *Corpus Iuris Canonici*.

Det skal medgives, at der ikke på de 1341 dobbeltspaltede foliosider, som dette *Corpus* udgør i Aemilius Friedbergs standardudgave fra 1879-1881, findes love om engle; men *Corpus Iuris Canonici* blev studeret i et forskersamfund, hvis medlemmer mestrede såvel retsvidenskaben som *angelologien*, englelæren. Det er ikke noget tilfælde, at Thomas Aquinas i sin store »Summa Theologiae« rejser – og besvarer – 14 spørgsmål om lov og ret og 14 vedrørende engle.

Selv om engle optræder i både Det gamle og Det ny Testamente, er det i forskellige roller og med et virvar af betegnelser. Kla-

rere står billedet i et *pseudepigrafisk* skrift som Den 2. Enoksbog, kaldet Den slaviske Enoksbog. Hovedpersonen er den Enok, der ifølge 1. Mosebog, kapitel 5, vers 23-24 fór til Himmels uden at dø. Følgelig kan Enok efter sin himmelfart vende tilbage til jorden og berette om sine oplevelser i bl.a. *Den syvende Himmel*: »Og der så jeg et stort lys ... Og alle de himmelske hærskarere, som var opstillet efter grad, trådte frem og bøjede sig for Herren, og de gik atter bort og gik til deres steder i glæde og i fryd i et lys uden mål«.

Englene er, som det ses, marcheret hierarkisk op. Deres forskellige grader blev siden udforsket minutiøst, bl.a. i en afhandling med titlen »Tês Ouranias Hierarchias« (De himmelske Hierarkier). Længe antog man, at forfatteren var atheneren Dionysios Areopagita, som notorisk omgikkedes apostlen Paulus, og hvis synspunkter af samme grund nød særlig anseelse. Men »De himmelske Hierarkier« kan først være skrevet omkring år 500, så forfatteren benævnes nu »Pseudo-Dionysios«. Denne, falske, Dionysios opstiller i alt 9 kor af engle, ordnet i tre triader med tre typer af engle i hver. Første triade er Serafer, Keruber og Troner. I anden triade placeres Herskere, Kræfter og Myndigheder. Tredie triade omfatter Fyrstemagter, Ærkeengle og Engle.

Pseudo-Dionysios klassificerer i en nedadgående bevægelse fra ånd til materie. Seraferne i englehierarkiets 1. kor er således ren ånd. De »almindelige« engle i 9. kor har derimod fysisk form – som de mest materielle af alle engle. Hele denne teori er totalt løsrevet fra praksis og empiri. *Skulle* der søges belæg, måtte det snarest blive fra eksperimenter med LSD, som de f.eks. beskrives af den engang verdenskendte tjekkoslovakiske psykoterapeut Stanislav Grof. I »Beyond Psychoanalysis II« fra 1970 ser han de psykedeliske visioner af både »himmelske hærskarere« og »lys uden mål« som en genoplevelse af fosterets adskillelse fra moderen – Grofs såkaldte *Perinatal Matrix IV*. Eller man kunne henvise til psykiateren Elisabeth Kübler-Ross' bøger om nær-døds-erfaringer.

Altimens de, som Michel Serres så poetisk skriver det, »passent dans le silence ou s'envolent«, passerer gennem stilheden eller svæver bort, sætter englene unægtelig den vante rationalitet på en prøve. Også for retsvidenskabens vedkommende rækker de vingede væsener den dag i dag ved basale begreber som tværfaglighed, teoridannelse, klassifikationskriterier – og i det hele taget sondringen mellem *credo* og *cogito*. Mellem dét, vi tror, og dét, vi ved.